

A. Lyčių stereotipai, lyčių lygybė ir medijos

1 planas. „Dėžutė, kurioje ankšta“

Klasė ir trukmė	5-8 klasė; 45 min
Metodas	Kūrybinė grupinė veikla, vizualizacija, aptarimas
Priemonės	Lenta arba du dideli lapai, flomasteriai, lipnūs lapeliai
Tikslas	Padėti pastebėti, kokie lūkesčiai keliami berniukams ir mergaitėms, ir kas nutinka žmogui, kuris į juos netelpa

Eiga

- 1. Susitarimai (5 min.).** Užrašykite juos ant lentos krašto ir palikite visą pamoką.
- 2. Įvadas (3 min.).** Nubrėžkite dvi dideles dėžes: „BERNIUKAS“ ir „MERGAITĖ“. Klausimas: „Ką žmonės sako, kaip turi elgtis, atrodyti ir jaustis berniukas? O mergaitė?“
- 3. Dėžių pildymas (12 min.).** Mokiniai/ės rašo ant lipnių lapelių ir klijuoja. Skatinkite rašyti tikrus, girdėtus sakinius, ne teorinius teiginius: „neverk“, „būk stiprus“, „nebūk pana“, „sėdėk gražiai“. Siame etape nieko netaisykite ir nekomentuokite.
- 4. Kas lieka už dėžės (6 min.).** „Kaip vadinamas berniukas, kuris iškrenta iš savo dėžės? O mergaitė?“ Užrašykite atsakymus dėžių išorėje. Jei žodžiai įžeidūs ir menkinantys – nerašykite jų ištiesai, pakanka pažymėti, kad tokie žodžiai egzistuoja.
- 5. Aptarimas (12 min.)** pagal klausimus žemiau.
- 6. Užbaigimas (7 min.).** Kiekvienas ant lapelio parašo vieną dalyką, kurį norėtų daryti ar jausti, nesirūpindamas, ar tai „tinka“ jo lyčiai. Lapelis lieka mokiniui. Ratas: vienas žodis, kaip jautiesi.

Aptarimo klausimai

- Kas iš to, kas parašyta dėžėse, jums patiems atrodo teisinga? Kas – nesąžininga?
- Kuri dėžė atrodo ankštesnė? Kodėl?
- Kas nutinka su jausmais, kurių dėžė neleidžia parodyti? Ar jie kur nors dingsta?
- Kas sudėtingiausia – ką sako kiti, ar tai, ką pats sau pasakai?
- Ką klasėje galėtume daryti, kad dėžės čia mažiau veiktų?

Galimi sunkumai

Kas gali nutikti	Ką daryti
Mokiniai/ės rašo tik juokingus dalykus.	„O ką sako suaugusieji? Ką sako treneris, tėtis, komentarai internete?“ Tonas dažniausiai pasikeičia.
Klasė teigia, kad „dabar taip nebėra“.	Nesiginčykite: „Gerai. O ką pasakytų klasės draugai, jei vaikinai ateitų su rausvu megztiniu?“
Kas nors sako: „man dėžė netrukdo“.	Tinkamas atsakymas: „Puiku. Kai kam trukdo. Todėl ir kalbame.“

2 planas. „Suprasti socialinę lytį“

Klasė ir trukmė	7-10 klasė; 45 min
Metodas	Trijų skilčių pratimas, minčių lietus
Priemonės	Didelis lapas arba lenta, markeriai
Tikslas	Padėti atskirti biologinę lytį nuo socialinės lyties ir pamatyti, kiek savybių iš tikrųjų yra sukeičiamos

Eiga

- 1. Susitarimai (4 min.).**
- 2. Skilčių pildymas (15 min.).** Ant lentos nubraižykite tris skiltis. Pirmąją pavadinkite „Merginos“, trečiąją – „Vaikiniai“, vidurinę palikite be pavadinimo. Paprašykite mokinių išvardyti savybes, gebėjimus ir vaidmenis, priskiriamus kiekvienai grupei. Jei mokiniai/ės nemini nei neigiamų, nei biologinių bruožų (menstruacijos, barzda), pridėkite juos patys.
- 3. Sukeitimas (8 min.).** Apkeiskite pirmosios ir trečiosios skilčių pavadinimus vietomis. Kartu peržiūrėkite: ar vyrui gali būti būdingos savybės ir elgesys, anksčiau priskirtos moteriai? Ar moteriai gali būti būdinga tai, kas buvo priskirta vyrui?
- 4. Vidurinė skiltis (8 min.).** Aptarkite savybes, kurių, mokinių nuomone, negalima sukeisti. Kartu įvertinkite, kurios iš jų iš tiesų susijusios su biologine lytimi, ir perkeltkite jas į vidurinę skiltį, kurią pavadinkite „Biologinė lytis“. Paprastai tokių savybių lieka nedaug.
- 5. Aptarimas ir apibendrinimas (10 min.).**

Aptarimo klausimai

- Ar sunku buvo rasti savybes abiem skiltims? Iš kur ateina tas žinojimas?
- Kas jus labiausiai nustebino, kai skiltis apkeitėme?
- Kiek liko vidurinėje skiltyje? Ką tai pasako?
- Ar vadovaujatės lyčių stereotipais savo gyvenime? Kaip dėl to jaučiatės?
- Kodėl skirtingose šalyse ir skirtingais laikais šie sąrašai atrodo kitaip?

KĄ PASAKYTI PABAIGOJE

Beveik viskas, kas atsidūrė šoninėse skiltyse, susiję ne su biologiniais skirtumais, o su visuomenėje susiformavusiais lyčių vaidmenimis, normomis ir lūkesčiais. Biologinė lytis susijusi su biologiniais kūno požymiais, o socialinė – su visuomenėje susiformavusiais lūkesčiais ir normomis, kurie gali skirtis priklausomai nuo kultūros ir laikmečio.

3 planas. „Stereotipų domino“

Klasė ir trukmė	7–12 klasė; 45 min.
Metodas	Darbas grupėse, priežasties ir pasekmės grandinė
Priemonės	Kortelės su stereotipais (žemiau) arba tušti lapai, perskirti pusiau
Tikslas	Parodyti, kad stereotipas nėra neutralus įsitikinimas – jis turi konkrečias pasekmes sveikatai, santykiams ir pasirinkimams

Eiga

1. **Susitarimai ir įvadas (5 min.).** Vieną pavyzdį padarykite kartu ant lentos: „Berniukams dovanojami žaisliniai ginklai → agresijos normalizavimas“.
2. **Darbas grupėse (18 min.).** Grupelės po 3–4 gauna kelias korteles. Vienoje kortelės pusėje užrašytas stereotipas, kitoje pusėje grupė turi surašyti, kokios gali būti jo pasekmės. Vienas stereotipas gali turėti kelias pasekmes.
3. **Pristatymai (14 min.).** Kiekviena grupė pristato savo grandines. Kitos grupės gali papildyti.
4. **Alternatyvos (8 min.).** Jei lieka laiko, kiekvienai grandinei paieškokite sveikos alternatyvos: kokia mintis galėtų pakeisti stereotipą?

Kortelės

Stereotipas	Galima pasekmė (pavyzdys specialistui/ei)
„Vyrų neverkia.“	Sunkumai įvardijant ir išreiškiant emocijas, vėlesnis kreipimasis pagalbos.
„Merginos turi būti kuklios ir paklusnios.“	Saviraiškos ribojimas, sumažėjusi savivertė, sunkumai nustatant ribas ir pasakant „ne“.
„Vaikinai visada nori sekso.“	Spaudimas atitikti šį lūkestį; sunkumai atpažįstant ir įvardijant patirtą prievartą.
„Pavydas reiškia meilę.“	Kontroliuojančio elgesio normalizavimas, sunkumai atpažįstant psichologinį smurtą.
„Moteris – namų šeimininkė, vyras – aprūpintojas.“	Netolygus šeimos pareigų pasiskirstymas, perdegimo rizika, finansinė priklausomybė.
„Merginos negali būti vadovėmis.“	Siauresni karjeros pasirinkimai, sumažėjęs pasitikėjimas savo gebėjimais.
„Berniukai nežaidžia „mergaitiškais“ žaislais.“	Siauresnis interesų ratas, mažiau galimybių lavinti įvairius gebėjimus.
„Vyrų turi visada išlikti stiprūs.“	Socialinė izoliacija, emocinių sunkumų slėpimas, rizikingesnis elgesys.
„Vyriškumas – tai agresyvumas.“	Smurto normalizavimas, jėgos naudojimas sprendžiant konfliktus.
„Tėvystė – tik pagalba mamai.“	Tėčio vaidmens nuvertinimas, mažesnis įsitraukimas į vaikų priežiūrą ir auginimą.

Aptarimo klausimai

- Kuris ryšys tarp stereotipo ir pasekmės jus labiausiai nustebino?
- Kurie stereotipai, jūsų manymu, veikia stipriausiai?
- Kaip šie stereotipai gali paveikti jūsų ar jūsų draugų pasirinkimus?
- Kokį vieną stereotipą norėtumėte pakeisti ir kodėl?
- Kas padeda jaunam žmogui atsispirti spaudimui atitikti lyties normą?

4 planas. Barometras „Sutinku – nesutinku“

Klasė ir trukmė	8–12 klasė; 45 min.
Metodas	Judri diskusija, pozicijos užėmimas erdvėje
Priemonės	Du lapai su užrašais „SUTINKU“ ir „NESUTINKU“ priešinguose kambario galuose
Tikslas	Mokyti argumentuoti, išklausyti kitokią nuomonę ir nebijoti keisti savo pozicijos

Metodas turi vieną esminę taisyklę, kurią būtina pasakyti garsiai ir pakartoti: pamokos tikslas nėra išlaikyti pradinę poziciją, o gebėti ją permąstyti ir, jei argumentai įtikina, ją pakeisti. Visa erdvė tarp dviejų lapų yra spektras – galima atsistoti bet kur.

Eiga

- 1. Susitarimai ir taisyklės (5 min.).** Kalba tik tas, kurį pakvietė specialistas/ė. Kai kas nors kalba – kiti/os klausosi, o ne ruošia atsakymą. Pereiti į kitą poziciją galima bet kada.
- 2. Apšilimas (5 min.)** su neutraliu teiginiu, pvz. „Vasara geriau nei žiema“. Tikslas – kad visi pajudėtų ir išbandytų galimybę pakeisti poziciją.
- 3. Pagrindinė dalis (28 min.).** 4–6 teiginiai. Kiekvienam apie 5 min.: mokiniai/ės užima poziciją, du ar trys žmonės iš skirtingų spektro vietų paaiškina savo pasirinkimą, tada specialistas/ė paklausia, ar kas nors norėtų pakeisti poziciją.
- 4. Užbaigimas (7 min.).** Ratas: „Kuris argumentas šiandien privertė mane suabejoti?“ Specialistas/ė nepasako, kuri pusė buvo teisi.

Teiginiai

- „Berniukams sunkiau prašyti pagalbos nei mergaitėms.“
- „Iš merginų mokykloje tikimasi geresnio elgesio nei iš vaikinų.“
- „Šiandien Lietuvoje lyčių lygybė jau pasiekta.“
- „Vaikinas, kuris rodo jausmus, rizikuoja sulaukti daugiau neigiamų reakcijų nei mergina.“
- „Spaudimas gerai atrodyti merginoms yra didesnis nei vaikinams.“
- „Socialiniai tinklai daro daugiau žalos nei naudos jaunų žmonių savivertei.“
- „Jei žmogus pavydi, vadinasi, jam rūpi.“
- „Vaikiniai patiria smurtą santykiuose taip pat dažnai, tik apie tai rečiau kalbama.“
- „Turinys apie „tikrą vyriškumą“ internete vaikinams padeda labiau nei kenkia.“
- „Juokelis apie lytį yra tiesiog juokelis, jei niekas neįsižeidžia.“

Vedančiojo/iosios klausimai ir galimi sunkumai

Kas gali nutikti	Ką daryti
Visi stoja į tą pačią pusę	Prisiimkite priešingą poziciją patys: „Aš dabar suvaidinsiu tą, kuris nesutinka. Ką jam atsakytumėte?“
Mokiniai/ės stoja ten, kur draugai	Įveskite susitarimą: pirmas žingsnis daromas tyliai, be žvalgymosi.
Diskusija tampa asmeniška	Grąžinkite susitarimą: kalbame apie teiginį, ne apie žmogų klasėje.
Reikalaujama jūsų nuomonės	„Man svarbiau, ką galvojate jūs.“ Jei sakote – sakykite trumpai ir kaip vieną iš galimų.

Naudingi klausimai diskusijos metu: „Kas tave paskatino stoti būtent čia?“ „Ar yra situacija, kurioje tavo atsakymas būtų kitoks?“ „Kas nutiktų, jei šis teiginys būtų apie kitą lytį?“

5 planas. „Reklamos analizė: ką mums sako kultūra“

Klasė ir trukmė	7–12 klasė; 45 min.
Metodas	Medijų analizė grupėse, pristatymai
Priemonės	Iš anksto parengtos 6–8 reklamų skaidrės arba mokinių telefonai; lapai, markeriai
Tikslas	Ugdyti gebėjimą atpažinti lyčių stereotipus reklamoje ir suprasti komercinį interesą

SVARBI PASTABA PRIEŠ PAMOKĄ

Saugesnis variantas – specialistui/ei iš anksto parinkti reklamų pavyzdžius. Tada galima įsitikinti, kad turinys tinkamas amžiui. Jei naudojate mokinių telefonus, iš anksto susitarkite su mokykla ir aiškiai apibrėžkite, kokio turinio negalima rodyti klasei: asmeninių susirašinėjimų, kitų žmonių paskyrų ar pornografinio turinio.

Eiga

1. **Susitarimai ir įvadas (6 min.).** „Kur matote daugiausia reklamų? Ar kada susimąstėte, kaip jos veikia mūsų savivertę?“
2. **Darbas grupėse (20 min.).** Grupės po 3–4 analizuoja 2 reklamas pagal klausimus: Ką matome iš pirmo žvilgsnio? Kokia žinutė siunčiama apie tai, koks „turėtų būti“ vyras ar moteris? Kokius lyčių stereotipus pastebite? Ko šiame vaizde nematome (pavyzdžiui, kiek laiko, pinigų ar redagavimo reikėjo tokiam vaizdai sukurti)? Kaip tokia žinutė gali paveikti jauną žmogų? Ką šioje reklamoje būtų galima pakeisti?
3. **Pristatymai (12 min.).** Kiekviena grupė pristato po vieną reklamą ir svarbiausią savo pastebėjimą.
4. **Užbaigimas (7 min.).** Kiekvienas parašo sau vieną klausimą, kurį nuo šiol galėtų užduoti sau matydamas panašų turinį.

Aptarimo klausimai

- Kokios savybės pasikartojo vaizduojant vyrus? O moteris?
- Kaip manote, ar reklamos žinutė yra tyčinė, ar atspindi visuomenėje paplitusius lūkesčius ir normas?
- Kas uždirba, kai žmogus pasijunta nepakankamai geras?
- Kaip galite jaustis po pusvalandžio žiūrėdami tokį turinį? Kas tam galėtų turėti įtakos?
- Kokią reklamą sukurtumėte, jei norėtumėte perduoti sveikatai palankią ir įtraukią žinutę?

6 planas. „Medija ir realybė“

Klasė ir trukmė	6–10 klasė; 90 min. (dvi jungtinės pamokos); sutrumpintas variantas – 45 min.
Metodas	Koliažas, kūrybinis darbas grupėse
Priemonės	Dideli lapai, žurnalai ir iškarpos, žirkklės, klijai, markeriai
Tikslas	Padėti mokiniams/ėms pastebėti skirtumą tarp medijose kuriamų kūno bei lyčių vaizdinių ir to, kaip jie patys norėtų matyti bei vaizduoti žmones.

Eiga

- 1. Susitarimai ir įvadas (10 min.).** Trumpai aptarkite, kaip medijose vaizduojami vyrai ir moterys bei jų kūnai.
- 2. Koliažai (35 min.).** Grupės po 4–5 klijuoja du koliažus: pirmajame – kaip žmonės ir jų kūnai vaizduojami medijose; antrajame – kaip jie patys norėtų, kad būtų vaizduojama. Priminkite, kad „kūnas“ apima ne tik formas, bet ir amžių, odos spalvą, negalią, veido bruožus.
- 3. Pertrauka.**
- 4. Pristatymai (25 min.).** Kiekviena grupė pristato abu koliažus.
- 5. Bendras aptarimas (15 min.)** pagal klausimus žemiau. Kartu paieškokite panašumų ir skirtumų tarp grupių darbų.
- 6. Užbaigimas (5 min.).** Ratas vienu sakiniu: „Iš šios veiklos išsinešu...“

Sutrumpintas 45 min. variantas

Vietoje dviejų koliažų grupės daro vieną lapą, perskirtą pusiau: kairėje – „kaip rodoma“, dešinėje – „kaip norėtume“. Koliažui skiriama 20 min., pristatyti ir aptarti – 20 min.

Aptarimo klausimai

- Kas buvo sunkiausia – rasti atvaizdų pirmajam ar antrajam koliažui? Kodėl?
- Ar lengva susitapatinti su žmonėmis, kuriuos matote medijose? Kodėl?
- Kokios stiprybės priskiriamos merginoms, o kokios – vaikinams? Ar tokie vaizdiniai atspindi žmonių įvairovę?
- Ką norėtumėte matyti dažniau?
- Kaip lyginimasis su medijose matomais vaizdais gali veikti savijautą?